

Barshchevskiy M. E. Development of relief of the southern part of Ukraine in the early Pliocene. This article presents characteristic of development of Black Sea monocline's relief evolution in the early Pliocene. One has distinguished three types of geomorphogenesis with prevalence of marine (subaqueous) type and which subjugated to the existence of Humid and Arid types. One has described the characteristic of several genetic forms of early Pliocene paleorelief.

Keywords: type of geomorphogenesis, early Pliocene, Black Sea monocline, paleorelief

Барщевский Н. Е. Развитие рельефа юга Украины в раннем плиоцене. В статье дана характеристика развития рельефа Причерноморской моноклинали в раннем плиоцене. Выделены три типа геоморфогенеза с преобладанием морского (субаквального) и починенным положением гумидного и аридного типов. Дана характеристика некоторых генетических форм раннеплиоценового палеорельефа.

Ключевые слова: тип геоморфогенеза, ранний плиоцен, Причерноморская моноклинали, палеорельеф.

Надійшла до редколегії 20.02.2014

УДК 911. 5 : 338. 483.1

Горун В. В.

Одеський державний екологічний університет

ТАКСОНОМІЧНА ІЄРАРХІЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛАНДШАФТІВ ТА ЇХ ПРОСТОРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У МЕЖАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ключові слова: рекреаційний ландшафт, таксономічні одиниці, природні підзони (підтипи ландшафтів)

Постановка проблеми. Протягом ХХ століття практично всі науки географічного циклу більшою чи меншою мірою стали застосовувати поняття «ландшафт» для аналізу просторових взаємозв'язків між природними і соціально-економічними компонентами у межах окремих територій. Не стала винятком і рекреаційна географія, яка активно використовує дану наукову категорію для визначення низки природних і природно-антропогенних комплексів, у межах яких відбуваються рекреаційні процеси.

Використання ландшафтного підходу для дослідження рекреаційних ресурсів дає можливість систематизувати та класифікувати різноманітні територіальні одиниці рекреаційних ландшафтів (за С. В. Дутчак [1, 2] і І. В. Смалем [3], рекреаційні ландшафти – це своєрідні природні та природно-антропогенні геосистеми (залежно від виду рекреаційної діяльності та ступеня перетвореності природного середовища), що за своїми морфологічними та морфометричними параметрами здатні задовольняти потреби людини у відновленні психофізичної енергії, втраченої у результаті життєдіяльності, відпочинку, оздоровленні, пізнанні тощо, у межах яких різні елементи природи взаємопов'язані між собою потоками речовини й енергії та створюють єдине ціле).

На сьогоднішній день відсутня загальноприйнята типологічна класифікація рекреаційних ландшафтів, тому що вони активно почали формуватись і вивчатись тільки останні десятиріччя у зв'язку зі значним розвитком рекреаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найуживанішим підходом до класифікації рекреаційних ландшафтів є підхід, запропонований ще у середині 1970-их років московськими вченими під керівництвом проф. В. С. Преображенського [4], згідно якого традиційно виділяють рекреаційно-лікувальний, рекреаційно-оздоровчий, рекреаційно-спортивний та рекреаційно-пізнавальний

типи ландшафтів. В основу цієї класифікація покладено функціональний підхід.

У роботах Ф. М. Мількова [5], а пізніше і Г. І. Денисика, В. М. Воловика [6-8], виділялися рекреаційні ландшафти, придатні для відпочинку людей – узбережжя рік, озер, водосховищ, території лісів тощо; рекреаційні ландшафти, які ще придатні для відпочинку, і рекреаційно-деградовані, які вже не можуть використовуватися або мало використовуються в силу неможливості задоволення відповідних потреб людини.

В. М. Воловик [8], вивчаючи територію Середнього Побужжя, провів рекреаційний аналіз природних умов і ресурсів та дійшов висновку, що рекреаційні функції можуть виконувати будь-які сучасні ландшафти. Про рекреаційний ландшафт не йдеться, тільки підкреслюється, що в ряді випадків можна вести мову лише про райони, де рекреаційне навантаження буває більшим або меншим. Автором в роботі [8] аналізуються тільки ландшафтні комплекси найсприятливіші для рекреаційного використання.

Інший своєрідний підхід запропоновано С. В. Дутчак (2008) [1]. Пріоритетними критеріями виділення таксономічних одиниць туристсько-рекреаційних ландшафтів території Чернівецької області виступають основні форми рельєфу і ступінь антропогенної перетвореності натурального ландшафту. Ієрархічна структура таксономічних одиниць за С. В. Дутчак включає шість підкласів: екологічний, спортивно-оздоровчий, оздоровчо-рекреаційний, екзотично-екстремальний, сакральний, поселенський, які в сою чергу поділяються на варіанти, типи (підтипи), види (підвиди).

І. В. Смалем і О. В. Барановською в основу типізації рекреаційних ландшафтів покладено просторово-функціональний підхід (роль і значення рекреаційних ландшафтів у забезпеченні відновлення психофізичної енергії та реалізації базових фізіологічних та соціальних потреб людини), згідно якого виділено п'ять типів та шістнадцять видів рекреаційних ландшафтів: лікувально-оздоровчий (бальнеологічні, лісові рівнинні та гірські, прибережні), спортивно-туристичний (гірські, рівнинні, підземні), пейзажний (наземні, підводні коралові, підземні), природно-антропогенний (паркові, пляжні, урбаністичні), культурно-інформаційний (архітектурні, сакральні, археологічні, мистецькі) [3].

Проблеми функціонального використання рекреаційного ландшафту розглядав і В. І. Гетьман [9]. Саме рекреаційний ландшафт, на його думку, має виконувати особливу соціально-економічну функцію – відтворювати та відновлювати життєву енергію людини, втрачену в процесі життєдіяльності (трудової, навчальної, побутової). До основних соціально-економічних функцій рекреаційного ландшафту В. І. Гетьман відносить спортивно-оздоровчу, науково-пізнавальну, освітньо-виховну і лікувально-оздоровчу. Проте класифікацію рекреаційних ландшафтів автор не наводить.

Запропонована Д. С. Бондарцем [10] класифікація рекреаційних ландшафтів охоплює як традиційні санаторно-курортні ландшафти, так і промислові ландшафти, що можуть виступати як місце проведення пізнавальних екскурсій та спеціальних спортивно-пригодницьких турів. Ієрархічна структура таксономічних одиниць рекреаційних ландшафтів Запорізької області, за Д. С. Бондарцем, включає три підкласи (виділяються за особливостями рекреаційного природокористування): курортні ландшафти з релаксаційною складовою, культурні ландшафти з інтелектуальною складовою і природоохоронні ландшафти з фізичною складовою.

Завдання і мета статті. Проаналізувавши і узагальнивши існуючі підходи [1-10], можна зробити висновок, що загальноприйнята і детальна типізація рекреаційних ландшафтів поки-що відсутня, тому *мета* статті полягає у розробці

ієрархічної структури таксономічних одиниць рекреаційного класу ландшафтів та їх просторовій диференціації у межах Одеської області.

Виклад основного матеріалу. Аналіз і систематизація підходів [1-10] дозволили врахувати особливості ландшафтної диференціації різних рівнів ієрархії та антропогенних модифікацій ландшафтів під впливом рекреаційної діяльності і розробити ієрархічну структуру таксономічних одиниць рекреаційного класу ландшафтів (табл. 1). В основу типізації рекреаційних ландшафтів покладено наступу класифікаційну схему: клас-підклас-тип-підтип-інваріант.

Рекреаційний ландшафт відповідає найвищій класифікаційній категорії – класу антропогенних ландшафтів [5, 11]. Все різноманіття класу рекреаційних ландшафтів поділяється на підкласи (табл. 1). Основним критерієм виділення підкласів є конкретні функціональні призначення території, які залежать від наявності тих чи інших поєднань видів рекреаційних ресурсів.

Підкласи поділяються на типи рекреаційних ландшафтів (табл. 1). Критерієм виділення даної категорії є наявність своєрідних і характерних поєднань основних видів рекреаційних ресурсів (природних, історико-культурних, соціально-економічних) у відповідному ландшафті.

Враховуючи специфічну морфологічну структуру ландшафту та антропогенні зміни ландшафтів під впливом певного виду рекреаційної діяльності, виділяють підтипи рекреаційних ландшафтів (табл. 1).

У межах таксономічних одиниць типів та/або підтипів рекреаційних ландшафтів виділені одиниці найнижчої категорії – інваріанти (табл. 1). Критерієм їх виділення є генетико-морфологічна структура певних природних ландшафтів, зокрема, морфологічних одиниць ландшафту – природно-територіальних комплексів (ПТК) різних рангів: місцевість, урочище, фація та певні природно-антропогенні чи антропогенні ПТК (з відповідним залученням певного середовища і рекреаційного ресурсу для конкретного виду рекреаційної діяльності).

Нами виділено 64 інваріанти рекреаційного ландшафту. Номер кожного інваріанту має числовий і буквенний індекси, де буква вказує на варіант (виділено 29 варіантів), а цифри – до якого типу (наприклад, **1.1**) і підтипу (наприклад, **1.1.1**) відноситься відповідний інваріант. У випадку, коли підтипи відсутні – інваріант виділяється на основі типу. Тобто, числовий і буквенний індекси разом визначають певний інваріант.

Таким чином, аналіз, систематизація та класифікація класу рекреаційних ландшафтів дозволила виділити 6 підкласів, 25 типів, 29(4) підтипів і 64 інваріанти таксономічних рекреаційних геокомплексів.

Детально розглянемо просторову диференціацію рекреаційних ландшафтів на прикладі Одеської області, оскільки особливості географічного розташування регіону наділили його унікальною та надзвичайно багатою різноманітністю природних комплексів і систем, від лісових, лісостепових та степових, до водно-болотних і приморських.

Таблиця 1 – Ієрархічна структура таксономічних одиниць рекреаційних ландшафтів (укладено автором)

Клас	Підкласи	Типи	Підтипи	Інваріанти
1 Рекреаційний	2	3	4	5
	1. Лікувально-оздоровчий	1.1. курортно-лікувальний 1.2. оздоровчо-відпочинковий	1.1.1. кліматолікувальний 1.1.2. бальнеолікувальний 1.1.3. грязелікувальний 1.2.1. купально-пляжний	1.1 – 1.1.1.а; 1.1.2.а; 1.1.3.а; 1.2 – 1.2.1.а: паразитичні природно-антропогенні ландшафти санаторно-курортних (оздоровчих) та дитячих закладів оздоровлення та відпочинку на узбережжях морів, лиманів, річок, озер, водосховищ 1.1 – 1.1.1.б; 1.1.2.б; 1.2 – 1.2.б: природні ландшафти (урочища та групи урочищ лісових, лучно-лісових, лучно-степових та інших мальовничих ПТК), які придатні для рекреаційної діяльності 1.1 – 1.1.1.в; 1.1.2.в; 1.1.3.в; 1.2 – 1.2.1.в: природні та природно-антропогенні ландшафти (ПТК різних рангів: ландшафт, місцевість, урочище), які придатні для облаштування готельно-ресторанної інфраструктури, місць для масового відпочинку людей: пляжі, доріжки для прогулянок 1.1 – 1.1.2.г; 1.1.3.г: природні ландшафти (ПТК різних рангів: місцевість, урочище та група урочищ) з природними лікувальними ресурсами (мінеральні води, грязі) та з відповідною інфраструктурою, що забезпечує можливість їх використання 1.2.1.д: природно-антропогенні ландшафти (ПТК різних рангів: місцевість, урочище, фація) з певним набором природних рекреаційних ресурсів на берегах морів, лиманів, річок, озер, водосховищ
	2. Спортивно-оздоровчий туристський	2.1. туристсько-екскурсійний 2.2. водний 2.3. промисельний	2.1.1. категорійно-туристський 2.2.1. водний спортивний 2.2.2. водно-атракційний 2.3.1. мисливський 2.3.2. риболовний 2.3.3. збиральницький	2.1.а: природні ландшафти (гірські та рівнинні) з прокладеними туристичними маршрутами: пішохідними, велосипедними, автомобільними, водними, кінними тощо 2.2 – 2.2.1.б; 2.2.2.б: антропогенні ландшафти спортивно-оздоровчих комплексів (водні гірки, водоспади, джакузі), туристичних баз, яхт-клубів тощо 2.3 – 2.3.1.в; 2.3.2.в; 2.3.3.в: природні ландшафти (ПТК різних рангів: місцевість, урочище та група урочищ) лісових угідь – збір грибів, ягід та лікарських рослин; мисливсько-рибальських угідь

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5
Рекреаційні	3. Науково-пізнавальний	3.1. екологічний 3.2. естетичний 3.3. пейзажний 3.4. сілвський 3.4. крізічний	3.1.1. природоохоронний 3.1.2. науково-конгресний 3.2.1. ландшафтно-споглядальний 3.3.1. мистецько-творчий 3.4.1. агротуристський 3.4.2. фермерський 3.4.3. агроекотуристський	3.1 – 3.1.1.а; 3.1.2.а: природні ландшафти (ПТК різних рангів: місцевість, урочище та група урочищ) природоохоронних територій різних категорій заповідності і природно-антропогенні ландшафти з відповідною інфраструктурою для проведення семінарів, конференцій, з'їздів 3.2; 3.3; 3.4 – 3.2.1.б; 3.3.1.б; 3.4.1.б; 3.4.2.б; 3.4.3.б: незмінені людською діяльністю ландшафти: аквальні, долинно-річкові берегові та ін. 3.2; 3.3; 3.4 – 3.2.1.в; 3.3.1.в; 3.4.1.в; 3.4.2.в; 3.4.3.в: природно-антропогенні ландшафти залучені до господарської діяльності 4.1.а: природно-антропогенні ландшафти (ПТК різних рангів: місцевість, групи урочищ) з будівлями певної спеціалізації та інфраструктурою для проведення фестивалів, ярмарок, народних гулянь 4.2.б: антропогенні ландшафти, які представлені будівлями певної спеціалізації і тематики – музеї, галереї, виставкові павільйони та зали 4.3 – 4.3.1.в; 4.3.2.в: антропогенні ландшафти, які представлені будівлями певної спеціалізації і інфраструктурою – клуби, більярд, боулінг тощо 4.4.г: природно-антропогенні і антропогенні ландшафти – території з об'єктами певної спеціалізації та спеціалізовані будівлі з інфраструктурою 4.5.д: природні ландшафти (гідрогенний природний компонент) з антропогенними об'єктами (судами різної категорії) та спеціалізованою рекреаційною інфраструктурою
	4. Відпочинково-розважальний*	4.1. культурно-масовий 4.2. виставковий 4.3. розважальний 4.4. денестаційний 4.5. крізічний		ландшафти спеціалізацією та необхідною інфраструктурою, розташованих в урочищах з певним набором рекреаційних ресурсів
				5.1.а: природно-антропогенні ландшафти, представлені певними культурними комплексами – діорами, панорами, внутрішні та зовнішні експозиції 5.2.б: природно-антропогенні та антропогенні ландшафти, які представлені пам'ятками містобудування та архітектури 5.3.в: природно-антропогенні ландшафти, які представлені археологічними об'єктами – поселення, стоянки, кургани, курганні групи, могилиники ґрунтові

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5
Рекреаційний	5. Культурно-пізнавально-інформаційний	5.1. історико-подієвий 5.2. архітектурний 5.3. археологічний 5.4. релігійний 5.5. етнографічно-краєзнавчий 5.6. визначально-особистісний	5.4.1. паломницький: 5.4.1.1. паломницько-територіальний 5.4.1.2. паломницько-сакральнооб'єктний 5.4.2. екскурсійно-релігійний	5.4.1.1.г: природні чи природно-антропогенні ландшафти зі специфічними та незвичайними властивостями ПК (місця сили) 5.4.1.2.г: природно-антропогенні ландшафти – території з релігійними культовими спорудами 5.4.2.г: антропогенні ландшафти з сакральними об'єктами – огляд споруд 5.5.д: природно-антропогенні ландшафти з унікальними і своєрідними забудовами, які розкривають спосіб життя, традиції, культуру населення 5.6.е: природно-антропогенні ландшафти (пам'ятники та пам'ятні місця), пов'язані з життям та творчістю діячів історії, культури і представлені музеями-садибами, музейними комплексами, експозиціями 5.1.є; 5.2.є; 5.3.є; 5.4.є; 5.5.є; 5.6.є: сучасні міські поселенські ландшафти 5.1.ж; 5.2.ж; 5.3.ж: ландшафти старовинних міст (території архітектурних, археологічних заповідників)
	6. Екзотично-екстремальний*	6.1. спеологічний 6.2. повітряно-політний 6.3. підводний 6.4. гірський 6.5. командно-гірський	6.3.1. підводно-плавальний 6.3.2. підводно-полювальний 6.3.3. підводно-знімальний 6.4.1. альпінізм 6.4.2. скелелазіння 6.4.3. гірськолижний спуск	6.1.а: літогенний природний компонент з природними чи природно-антропогенними унікальними геологічними об'єктами та природними явищами (карстові печери, каньйони; катакомби, шахтні виробки) 6.2.б: повітряний природний компонент природного чи природно-антропогенного ландшафту із відповідною інфраструктурою (польоти на повітряній кулі, дельтаплані, моноплані, парашуті, вертольоті, літаку) 6.3 – 6.3.1.в; 6.3.2.в; 6.3.3.в: природні ландшафти (гідрогенний і біотичний природні компоненти, рельєф дна) з використанням спеціалізованого обладнання 6.4 – 6.4.1.г; 6.4.2.г; 6.4.3.г: природний ландшафт, як правило, високогірний зі складними морфометричними характеристиками (крутизна, висота) та кліматичними показниками (тиск, температура, вологість) з використанням спеціалізованого обладнання 6.5.д: техногенні ландшафти: випучені з господарської діяльності землі, покинуті заводи, підземні комунікації (паркур, квести, пейнтбол тощо)
				* відносяться ландшафти, використання властивостей яких в рекреаційній діяльності потребує спеціально підготовлених інструкторських кадрів та спеціфічних, не типових для масового туриста, умов організації перебування людей в їх межах

Клас рекреаційних ландшафтів у межах Одеської області представлений усіма виділеними підкласами, але вони нерівномірно розповсюджені по території регіону. Так, зона степу представлена усіма шістьма виділеними підкласами, а зона лісостепу – тільки чотирма. Оскільки лісостепові ландшафти Одеського регіону представлені тільки великою кількістю будинків культури і клубних формувань, розташованих в різних ПТК з певним поєднанням рекреаційних ресурсів, тому майже відсутній відпочинково-розважальний підклас (**4-тий** підклас, табл. 1). Повністю відсутній екзотично-екстремальний підклас (**6-тий** підклас, табл. 1), тому що, по-перше, до нього відносяться спелеологічний, повітряно-політний, підводний, гірський типи рекреаційних ландшафтів (**6.1-6.4**, табл. 1), які, виходячи з ландшафтної структури, не можуть розвиватися на даній території; а, по-друге, для проведення рекреаційної діяльності даний підклас потребує спеціально підготовлених інструкторських кадрів та специфічних, не типових для масового туриста, умов організації перебування людей в їх межах (тип **6.5**, табл. 1).

Із виділених 25 типів і 29(4) підтипів рекреаційних ландшафтів (табл. 1), в межах природних підзон (підтипів ландшафтів) Одеської області виділено 24 типи, відсутній лише гірський (тип **6.4**, табл. 1), що обумовлено ландшафтною структурою регіону (відсутні гірські ландшафти), і 26 підтипів – відсутні 3 підтипи гірського типу (**6.4.1-6.4.3**, табл. 1).

Розглянемо відмінності в формуванні типів та підтипів рекреаційних ландшафтів в межах природних підзон Одеської області (табл. 2).

У межах середньостепової підзони сформувалися усі 3 підтипи (**1.1.1-1.1.3**) **курортно-лікувального типу** рекреаційних ландшафтів (табл. 1). У межах цієї зони є населені пункти, які відносяться до курортних – місто Одеса, селища Затока і Сергіївка, села Косівка, Курортне, Миколаївка, Попаздра і Приморське Білгород-Дністровського району, селища Гвардійське і Ліски та села Вапнярка, Крижанівка, Нова Дофінівка і Сичавка Комінтернівського району, села Грибівка, Дальник, Кароліно-Бугаз, Санжійка і Іллічівка Овідіопольського району, села Лебедівка, Приморське і Тузли Татарбунарського району [12]. В північностеповій підзоні розвиток отримали лише підтипи – кліматолікування (**1.1.1**) і бальнеолікування (**1.1.2**), а в південнолісостеповій підзоні даний тип взагалі відсутній, тому що він формується в межах природних ландшафтів з природними лікувальними ресурсами (мінеральні води, грязі) (табл. 2), а таких в цій підзоні не має.

Оздоровчо-відпочинковий тип (**1.2**, табл. 1), на відміну від курортно-лікувального, поширений по всій території Одеської області.

Для усєї території Одеської області, незалежно від природної підзони, характерні всі типи **спортивно-оздоровчо-туристського** підкласу (табл. 1). Відмінності з'являються у формуванні підтипів: так, водний спортивний підтип (**2.2.1**, табл. 1) сформувався в межах територій, де є узбережжя морів, лиманів, річок, озер, придатних для широкого кола рекреаційних можливостей, – найкраще він представлений в приморській та прилиманній частинах середньостепової підзони; збиральницький підтип (**2.3.3**, табл. 1) найкраще представлений в південнолісостеповій підзоні, для якої характерні великі ареали різних грибів та ягід (табл. 2).

Усі 4 типи (**3.1-3.4**) **науково-пізнавального** підкласу (табл. 1) представлені у межах регіону, але екологічний тип (**3.1**) найкраще представлений в середньостеповій і південнолісостеповій підзонах (табл. 2); пейзажний (**3.3**) – в середньостеповій, оскільки ця підзона характеризується ландшафтним різноманіттям водних і земних ПТК; сільський зелений підклас (**3.4**), який поділяється на 3 підтипи (**3.4.1-3.4.3**), розповсюджений по всій території, оскільки 33,2 % населення області проживає у сільській місцевості.

Таблиця 2 – Просторова диференціація рекреаційних ландшафтів у межах природних підзон Одеської області (укладено автором)

Підкласи рекреаційного ландшафту	Природні підзони (підтипи ландшафтів)				Всього об'єктів рекреації	
	південно-лісостепова	північно-степова	середньостепова, у межах районів			
				м. Одеса		
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	
Лікувально-оздоровчий	Кількість санаторно-курортних закладів					
	1	–	389	32	422	
	Кількість джерел мінеральних вод					
	–	26	68	13	107	
	Кількість джерел мінеральних вод зі специфічними компонентами					
	–	9	26	6	41	
	Кількість родовищ лікувальних грязей					
	–	–	8	–	8	
Довжина пляжів, придатних для рекреації, км						
0,9	0,5	140	35	176,4		
Спортивно-оздоровчо-туристський	Водні об'єкти рекреаційного призначення					
	річки – Південний Буг (40,8 км), Савранка (46 км), Кодима (100 км), Тилігул, Ягорлик (66,3 км) та ін.; 20 водосховищ, понад 200 ставків	річки – Тилігул, Хаджидер, Сарата, Когильник, Ялпуг та ін.; оз. Ялпуг; 20 ставків і 5 водосховищ	узбережжя Чорного моря, лимани – Дністровський, Хаджибейський, Куяльницький, Тилігульський та ін. (всього 15); озера – Кагул, Кугурлуй, Ялпуг, Катлабух, Саф'яни, Китай; річки – Дністер з притокою Кучурган, Дунай (Кілійське гирло) та ін.	узбережжя Чорного моря		
	Мисливсько-риболовні господарства					
	7	7	8	–	23	
	Державні лісомисливські господарства					
	5	3	4	–	12	
	Території, придатні для збору грибів, ягід, лікарських рослин:					
	площі зайняті під лісами, тис. га					
	108,48	58,22	56,16	0,04	222,9	
	площі зайняті під пасовищами і сіножатями, тис. га					
	124,99	158,56	119,58	–	403,13	
	Науково-пізнавальний	Біосферні заповідники, об'єкти				
		–	–	1	–	1
Національні природні парки, об'єкти						
–		–	2	–	2	
Регіональні ландшафтні парки, об'єкти						
–		–	2	–	2	
Заказники загальнодержавного (д) та місцевого значення (м), об'єкти						
2 (д); 10 (м)	2 (д); 8 (м)	4 (д); 11 (м)	–	8 (д); 29		

Продовж. табл. 2.

1	2	3	4	5	6
Науково-пізнавальний	Пам'ятки природи загальнодержавного (д) та місцевого значення (м)				
	– (д); 11 (м)	– (д); 3 (м)	1 (д); 5 (м)	1 (д); 31 (м)	2 (д); 50
	Заповідні урочища, об'єкти				
	3	–	1	–	4
	Ботанічні сади, об'єкти				
	–	–	–	1	1
	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, об'єкти				
	– (д); 4 (м)	1 (д); 3 (м)	– (д); 4 (м)	– (д); 10 (м)	1 (д); 21
	Зоологічні парки, об'єкти				
	–	–	–	1	1
Садиби та гостьові будинки, одиниць					
1*	4*	21	–	26	
Σ	31	21	52	44	148
Відпочинково-розважальний	Народні фестивалі та гуляння, кількість заходів				
	2	7	26	17	52 (49)
	Музеї, одиниць				
	9	8	16	22	55
	Будинки культури, одиниць				
	224	189	328	1	742
Клубні формування, одиниць					
1018	1046	2292	3	4359	
Σ	1253	1250	2662	43	5208
Культурно-пізнавально-інформаційний	Історичні об'єкти				
	360	221	514	1095	2190
	Пам'ятки містобудування та архітектури				
	64	78	158	300	600
	Археологічні пам'ятки, одиниць				
	277	522	817	1616	3232
	Релігійні об'єкти, одиниць				
	28	41	82	18	169
	Музеї, одиниць				
9	8	16	22	55	
Пам'ятки монументального мистецтва, одиниць					
26	28	71	125	250	
Σ	764	898	1658	3176	6496
Екзотично-екстремальний	Об'єкти спелеотуризму				
	–	–	Нерубайські катакомби	Одеські катакомби	
	Території придатні для парапланеризму, дельтапланеризму				
	–	–	с. Калинівка; с. Кремидівка	**	
Ділянки придатні для дайвінгу					
–	–	острів Зміїний	**		

* означає, що дані території перспективні для розвитку садиб та гостьових будинків при відповідній організації даних територій

** означає, що дана територія перспективна для розвитку екстремальних видів рекреаційної діяльності

5 типів **(4.1-4.5) відпочинково-розважального** підкласу (табл. 1) представлені лише в середньостеповій підзоні, у межах якої інфраструктура розвинена на високому рівні. Так, культурно-масовий і дегустаційний типи представлений 26 фестивалями і народними гуляннями, виставковий – 16 музеями (табл. 2).

Усі 6 типів **(5.1-5.6) культурно-пізнавально-інформаційного** підкласу (табл. 1) рекреаційного ландшафту майже рівномірно представлені в межах території області (табл. 2), тому що культурно-пізнавальний потенціал області визначений численними пам'ятками різних часів (від епохи палеоліту і неоліту, античної культури до культури скіфів і сарматів, інших стародавніх народів) з відомими історико-культурними заповідниками, архітектурними пам'ятками, пам'ятниками та музеями.

З 5 виділених типів **(6.1-6.5) екзотично-екстремального** підкласу (табл. 1) рекреаційного ландшафту у межах Одеської області представлені тільки 4 **(6.1-6.3, 6.5)**, зокрема, у середньостеповій підзоні, це обумовлено наявністю унікальних природно-антропогенних геологічних об'єктів та природних явищ (окремих ПТК).

Спелеологічний тип **(6.1)**, табл. 1, табл. 2) представлений Нерубайськими та Одеськими катакомбами, загальною довжиною понад 3000 км, які об'єднують природні печери та порожнини з давньогрецькими винними погребами та покинутими штольнями, утвореними видобутком черепашнику у XVIII-XIX століттях. Найвідомішими печерами є Заповідна (380 м, складова Одеських катакомб) та Наталина (180 м, м. Одеса).

Повітряно-політний тип **(6.2)** представлений дельтапланеризмом в унікальному природному куточку с. Калинівка та в аероклубі в с. Кремидівка Комінтернівського району.

Підводний тип **(6.3)** табл. 1, табл. 2) отримав розвиток завдяки унікальності розташування острова Зміїний, цікавому підводному ландшафту, рослинному і тваринному світові Чорного моря і представлений дайвінгом.

Висновки. Оскільки загальноприйнята і детальна типізація рекреаційних ландшафтів поки-що відсутня, нами запропоновано авторський підхід до типізації і класифікації рекреаційних ландшафтів, виділення таксономічних одиниць та застосовано його на прикладі Одеської області. В підході поєднані особливості просторової ландшафтної структури (генетико-морфологічної, позиційно-динамічної та парагенетичної); взаємопов'язаність і комплексність функцій, оскільки при організації рекреаційної діяльності відновлення життєвих сил, так само як і відпочинок, забезпечується у межах більшості функціональних типів рекреаційних ландшафтів; функціонування території (комплексне поєднання типових, визначальних і специфічних видів рекреаційної діяльності). Запропонований підхід дозволив врахувати всі реальні чи потенційні види рекреаційної діяльності у їх взаємозв'язку з ландшафтами, в межах яких ця діяльність відбувається.

Згідно даного підходу клас рекреаційних ландшафтів поділяється на 6 підкласів, які усі представлені у межах території Одеської області.

Аналіз категорій територіальної диференціації рекреаційних ландшафтів дозволив встановити, що рекреаційні ландшафти лісостепової зони південнолісостепової підзони представлені 14 типами **(1.2; 2.1-2.3; 3.1-3.4; 4.3; 5.1-5.4, 5.6)**, табл. 1) з 25 виділених і 13 підтипами **(1.2.1; 2.1.1, 2.2.2, 2.3.1-2.3.3; 3.1.1, 3.2.1, 3.3.1, 3.4.1, 3.4.3; 5.4.1, 5.4.2)**; табл. 1) з 29(4).

Рекреаційні ландшафти степової зони північностепової підзони, на відміну від південнолісостепової підзони, представлені 18 типами, з'являється курортно-лікувальний **(1.1)**, культурно-масовий **(4.1)**, дегустаційний **(4.4)** і етнографічно-

краєзнавчий (5.5) типи, та 12 підтипами, з'являється бальнеолікувальний (1.1.2), але відсутній категорійно-туристський (2.1.1) і мистецько-творчий (3.3.1).

У межах степової зони середньостепової підзони Одеської області представлені 24 типи рекреаційних ландшафтів, відсутній лише гірський тип (6.4), тому що регіон відноситься до класу рівнинних східноєвропейських ландшафтів, і 26 підтипів, відсутні: альпінізм (6.4.1), скелелазіння (6.4.2) і гірськолижний спуск (6.4.3).

Аналіз просторової диференціації таксономічних одиниць рекреаційних ландшафтів дозволив встановити, що всі типи і підтипи рекреаційного ландшафту майже рівномірно розповсюджені по території Одеської області, оскільки для регіону характерна подібна ландшафтна структура.

Список літератури

1. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів (на прикладі території Чернівецької області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / С. В. Дутчак ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с. 2. Дутчак С. В. Управління регіональним розвитком туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. В. Дутчак. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 128 с. 3. Смаль І. В. До питання про типізацію та оцінку рекреаційних ландшафтів / Смаль І. В., Барановська О. В. // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 173–177. 4. Преображенский В. С.. Теоретические основы рекреационной географии / В. С. Преображенский. – М. : Наука, 1975. – 243 с. 5. Мильков Ф. Н. Рукотворные ландшафты. Рассказ об антропогенных комплексах / Ф. Н. Мильков. – М. : Мысль, 1978. – 86 с. 6. Денисик Г. І. Регіональне антропогенне ландшафтознавство / Г. І. Денисик, О. В. Тімець. – Вінниця : Едельвейс, 2010. – 168 с. 7. Денисик Г. І. Нариси з антропогенного ландшафтознавства / Денисик Г. І., Кирилюк Л. М., Воловик В. М. – Вінниця : Арбат, 1999. – 150 с. 8. Середне Побужжя / за ред. Г. І. Денисика. – Вінниця : Гіпаніс, 2002. – 280 с. 9. Гетьман В. І. Ландшафтно-рекреаційні ресурси екотуризму Українських Карпат : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / В. І. Гетьман ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 22 с. 10. Бондарець Д. С. Рекреаційні ландшафти Запорізької області: стан та перспективи використання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Д. С. Бондарець ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 21 с. 11. Давиденко В. А. Ландшафтна екологія : навч. посіб. / Давиденко В. А., Білявський Г. О., Арсенюк С. Ю. – К. : Лібра, 2007. – 280 с. 12. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 року № 1391 «Про внесення змін до переліку населених пунктів, віднесених до курортних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://moz.gov.ua/ua/portal/dp_19971215_1391.html.

Горун В. В. Таксономічна ієрархія рекреаційних ландшафтів та їх просторова диференціація у межах Одеської області. Розроблено ієрархічну структуру таксономічних одиниць рекреаційного класу ландшафтів. В основу типізації рекреаційних ландшафтів покладено класифікаційну схему: клас-підклас-тип-підтип-інваріант. Представлено просторову диференціацію рекреаційних ландшафтів на прикладі Одеської області. Встановлено, що всі 6 виділених підкласів представлені у межах регіону, всі типи і підтипи рекреаційного ландшафту майже рівномірно розповсюджені по території Одеської області.

Горун В. В. Таксономическая иерархия рекреационных ландшафтов и их пространственная дифференциация в пределах Одесской области. Разработана иерархическая структура таксономических единиц рекреационного класса ландшафтов. В основу типизации рекреационных ландшафтов положено классификационную схему: класс-подкласс-тип-подтип-инвариант. Представлена пространственная дифференциация рекреационных ландшафтов на примере Одесской области.

Определено, что все 6 выделенных подклассов представлены в пределах региона, все типы и подтипы рекреационного ландшафта почти равномерно распространены по территории Одесской области.

Gorun V. V. The taxonomic hierarchy of recreational landscapes and their spatial differentiation within the Odessa region. A hierarchical structure of taxonomical units of recreational landscapes was developed. Classification scheme: class-subclass-type-subtype-invariant is a base of typing of recreational landscapes. Spatial differentiation of recreational landscapes is considered on an example the Odessa area. It is established, that all six subclasses are allocated within the region, all types and subtypes of the recreational landscape are almost evenly distributed in the Odessa area.

Надійшла до редколегії 06.03.2014

УДК 551: 561.791.3 (477)

Попелюшко А. М.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ПИЛКОВИХ ПРОБ ҐРУНТІВ КРИМСЬКИХ ЯЙЛ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПАЛЕОРОСЛИННОСТІ

Ключові слова: палінологічний аналіз, яйла Чатирдагу, екотон

Вступ. Питання про безлісіть яйл Криму обговорюється, починаючи із минулого століття: чи є вона первинною, обумовленою природними факторами, чи вторинною, пов'язаною із господарчою діяльністю людини. За результатами попередніх палінологічних досліджень [1] показано, що безлісіть яйл є первинною, проте ці дослідження виконувалися без спеціального аналізу й врахування при інтерпретації палінодіаграм відповідності спорово-пилкових спектрів поверхневих проб складу сучасної рослинності. Дослідження історії розвитку голоценової рослинності за результатами палінологічного вивчення відкладів седиментаційної пастки у печері Еміне-Баїр-Хосар [2], а також геоботанічні дослідження [4] відображають значно більше заліснення яйл Криму протягом давніших періодів голоцену у порівнянні із сучасністю. Це може свідчити про значний антропогенний вплив на рослинність яйли, який і міг стати причиною критичного зменшення заліснення у цьому нестійкому екотоні [4]. Вирішенню питання про історію рослинності яйл може допомогти інтерпретація результатів спорово-пилкового аналізу послідовних проб голоценових ґрунтів, яка базується на вивченні відповідності паліноспектрів поверхневих проб складу рослинності.

Мета статті: дослідження відповідності спорово-пилкового складу поверхневих проб ґрунтів на яйлі Чатир-Даг складу рослинності цієї території, із врахуванням положення місця відбору проб щодо заліснених та відкритих ділянок.

Виклад основного матеріалу. Палінологічний аналіз проведено для п'яти поверхневих проб ґрунтів на яйлі Чатир-Даг (Рис.). Гора Чатир-Даг розташована в Головному пасмі Кримських гір, в 10 км на північ від моря, і є п'ятою за висотою в Кримських горах. З 1980 р. масив Чатирдаг оголошено заповідним урочищем «Яйла Чатир-Дагу». Рослинність тут дуже багата: більше 500 видів рослин, зокрема такі рідкісні як *Taxus baccata* (тис ягідний), ендемічні представники родин розових (троянда Чатир-Дагу), жовтицевих, сон-трава, ендемічні лютики, чебреці, дроки та інші [4].

Точка 1. Поверхневу пробу відібрано під пологом грабового лісу біля бровки верхньої частини схилу Головного Пасма Кримських гір, біля входу у печеру Еміне-Баїр-Хосар у складі лісової асоціації, крім *Carpinus betulus*, також